

Dr hab. Stanisław Hońko, prof. US
Uniwersytet Szczeciński
Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Rachunkowości

Szczecin, 15 września 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Iwony Mazur - Maślanki
pt. „Weryfikacja założenia kontynuacji działalności spółek publicznych według standardów
międzynarodowych”

Promotorem recenzowanej rozprawy jest dr hab. Mariusz Andrzejewski, prof. UE w Krakowie, a promotorem pomocniczym dr Paweł Zieniuk. Rozprawa doktorska przekazana do recenzji wraz z załącznikami obejmuje 308 stron.

Podstawą sporządzenia recenzji jest pismo Pana prof. dr hab. inż. Stanisława Popka, Dyrektora Szkoły Doktorskiej z dnia 12 lipca 2023 r. Postępowanie w sprawie nadania stopnia naukowego doktora mgr Iwone Mazur – Maślance zostało wszczęte przed 30 kwietnia 2019 r. w dyscyplinie finanse (obecnie: ekonomia i finanse). Do postępowania mają zastosowanie przepisy Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 r. poz. 261 ze zm.) w powiązaniu z ustawą z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm., dalej: ustawa)

Celem recenzji, wynikającym z przywołanych przepisów (art. 13 ust. 1 ustawy), jest przedstawienie **szczegółowo uzasadnionej oceny, czy rozprawa spełnia następujące warunki:**

- 1) stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
- 2) dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Kandydatki w danej dyscyplinie naukowej,
- 3) potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej Kandydatki.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Iwony Mazur – Maślanki obejmuje następujące części:

1. Ocena doboru obszaru badań, problemu badawczego i związanego z nim tematu rozprawy.
2. Ocena merytoryczna treści rozprawy.
3. Ocena strony formalnej rozprawy i stosowanych źródeł.
4. Wnioski końcowe.

1. Ocena doboru obszaru badań, problemu badawczego i związanego z nim tematu rozprawy

Założenie kontynuacji działalności jest fundamentem sprawozdawczości finansowej, co jednoznacznie wynika z Założeń Koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Przyjęcie tego założenia pozwala na podejście do jednostki sprawozdawczej jak do organizmu, którego części składowe generują wartość w ramach działalności operacyjnej. Brak tego założenia zmienia przeznaczenie majątku jednostki, który przestaje być zaangażowany w tę działalność, a może być w całości lub w części przeznaczony do zbycia w celu zaspokojenia wierzycieli lub wspólników. Ostatnie lata, w których przedsiębiorcy byli narażeni na szczególne ryzyko związane z pandemią COVID-19, z rosnącymi cenami surowców, niestabilnością rynków czy z wojną w Ukrainie, są okresem, w których założenie kontynuacji działalności nabiera szczególnego znaczenia.

Założenie kontynuacji działalności, będące jednym z pierwszych oświadczeń kierownictwa w sprawozdaniu finansowym, jest obietnicą, że jednostka będzie działać w dającej się przyszłości, bez postawienia jej w stan upadłości czy likwidacji. Nie ma zatem wątpliwości, że podjęty przez Doktorantkę temat jest istotny oraz niezwykle aktualny. W ostatnich latach można zaobserwować znaczny wzrost liczby publikacji dotyczących założenia kontynuacji działalności (*ang. going concern assumption*). Badanie opisane w recenzowanej rozprawie wyróżnia się ze względu na:

- 1) powiązanie z opiniami sformułowanymi przez biegłych rewidentów,
- 2) zakres jednostek objętych badaniem (wszystkie spółki notowane na GPW w Warszawie)
- 3) długi okres badania (sprawozdania za lata 2010 – 2020), obejmujący również lata pandemii COVID-19.

Pozwala to stwierdzić, że recenzowana rozprawa dobrze wpisuje się w lukę badawczą.

Temat rozprawy określony w jej tytule „Weryfikacja założenia kontynuacji działalności spółek publicznych według standardów międzynarodowych” właściwie określa przedmiot rozprawy. Pewnym skrótem myślowym jest sformułowanie „standardów międzynarodowych”, ponieważ nie wiadomo, czy chodzi o spółki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości (MSR), czy o Międzynarodowe Standardy Badania (MSB), którymi posługują się audytorzy. W rozprawie znajdują się odniesienia do obu grup standardów, dlatego warto byłoby doprecyzować, o których standardach jest mowa w tytule.

2. Ocena merytoryczna treści rozprawy

Rozprawa obejmuje wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, bibliografię, spisy oraz załączniki. We wstępie zostały sformułowane cele oraz hipotezy. Celem głównym jest „weryfikacja czy badanie przeprowadzone przez biegłego rewidenta w prawidłowy sposób identyfikuje ryzyko zagrożenia kontynuacji działalności oraz czy znajduje ono odzwierciedlenie w sprawozdawczości niezależnego biegłego rewidenta”. Cel ten obejmuje dwa zagadnienia, a mianowicie zbadanie: czy rewizja finansowa pozwala na wykrycie zagrożenia kontynuacji działalności jednostki oraz czy audytorzy właściwie komunikują to zagrożenie w sprawozdaniu z badania. Cel główny nie budzi zastrzeżeń recenzenta. Uzupełnieniem tego celu są następujące cele cząstkowe:

1. Dokonanie pogłębionego przeglądu krajowej i międzynarodowej literatury przedmiotu i regulacji prawnych dotyczących rewizji finansowej.
2. Uporządkowanie i usystematyzowanie wiedzy na temat zasady kontynuacji działalności we współczesnych systemie rachunkowości i rewizji finansowej, a także upadłości przedsiębiorstw.
3. Szczegółowe zbadanie zawartości informacyjnej sprawozdań niezależnego biegłego rewidenta z badania jednostkowych sprawozdań finansowych spółek notowanych na GPW w Warszawie za lata 2010-2020.
4. Identyfikacja procesów upadłościowych i restrukturyzacyjnych (naprawczych), które miały miejsce wśród badanych jednostek, pozwalających na weryfikację prawidłowości ujęcia kwestii zagrożenia kontynuacji działalności w sprawozdawczości biegłego rewidenta w analizie ex-post.

Pierwszy cel cząstkowy jest raczej narzędziem, sposobem osiągnięcia jakiegoś rezultatu, a nie celem samym w sobie. Przegląd literatury powinien następować w sposób usystematyzowany, potwierdzając lub zaprzeczając występowanie pewnych prawidłowości. Powinien również stanowić fundament dalszych badań empirycznych. Pozostałe cele cząstkowe zostały określone prawidłowo.

W rozprawie sformułowano trzy hipotezy badawcze. Są one następujące:

1. Hipoteza 1 – w przypadku spółek upadłych sprawozdania z badania w okresie do trzech lat przed upadłością prawidłowo wskazują na ryzyko zagrożenia kontynuacji działalności.
2. Hipoteza 2 – w przypadku podmiotów upadłych w latach 2011-2021, w sytuacji gdy sygnały finansowe w okresie przed upadłością nie wskazywały na zagrożenie kontynuacji działalności, wówczas audytor wyraził niezmodyfikowaną opinię bez zwrócenia uwagi na zagrożenie kontynuacji działalności.
3. Hipoteza 3 – istnieje statystycznie istotna zależność pomiędzy wybranymi miernikami kondycji finansowej a ujęciem przez biegłego rewidenta w sprawozdaniu z badania, zawierającego opinię niezmodyfikowaną, kluczowej sprawy badania dotyczącej kwestii kontynuacji działalności lub zawarcia w sprawozdaniu z badania sekcji „Istotna niepewność dotycząca kontynuacji działalności” zawierającej zwrócenie uwagi na tę kwestię.

Przytoczone hipotezy są zrozumiałe, chociaż z pewnością mogłyby być krótsze i jaśniej sformułowane. Zastanawiające jest powiązanie hipotez jedynie z empiryczną częścią rozprawy (rozdziały 4 i 5). Nie jest to rozwiązanie powszechnie spotykane, co nie oznacza, że nie jest ono prawidłowe.

Rozdział 1 został poświęcony rewizji finansowej. Został on napisany poprawnie, przede wszystkim na podstawie polskojęzycznej literatury. Początkowe rozważania dotyczą definicji i istoty rachunkowości, co może stanowić dobre wprowadzenie do tematu. Szkoda, że Autorka nie wskazała, która z przytoczonych definicji jest Jej najbliższa. Podobna uwaga dotyczy relacji rachunkowości do innych nauk ekonomicznych. Przedstawienie historycznego tła rewizji finansowej w Polsce jest niewątpliwie interesujące, następuje jednak przede wszystkim na podstawie literatury polskojęzycznej. Biorąc pod uwagę temat rozprawy, którym nie jest rewizja finansowa jako taka, ale ocena zdolności jednostki do kontynuacji działalności

przez biegłego rewidenta, zagadnienie zostało przedstawione zbyt detalicznie. Uwaga ta dotyczy również innych części pracy, obejmujących szczegółowy opis wielu zagadnień, do których Autorka nie odwołuje się w dalszych rozważaniach. Takie podejście nie jest błędem, ale zakłóca narrację i prowadzi do niepotrzebnego wzrostu objętości rozprawy. Niewątpliwym plusem tej części rozprawy jest natomiast odwołanie się do obowiązujących standardów i przepisów, ponieważ tworzą one ramy badań empirycznych. Sposób przedstawienia tych przepisów świadczy o znajomości zagadnienia przez Autorkę. Brakuje podsumowania rozważań w opisywanym rozdziale.

Rozdział 2 został poświęcony ryzyku w badaniu sprawozdań finansowych. Rozpoczyna się on od przedstawienia wielu definicji ryzyka, bez szerokiego przywołania źródeł innych niż polskojęzyczne. Podobnie jak przy opisie definicji rachunkowości, również w tej części Autorka nie zajmuje stanowiska, a jedynie relacjonuje poglądy innych osób. Ta relacja jest zdaniem recenzenta nieco zbyt obszerna, a momentami dość luźno powiązana z tematem badania sprawozdań finansowych. Zbędne jest na przykład ponowne przytaczanie definicji rachunkowości (s. 77). Punkt 2.2.2 „Polityka rachunkowości jako narzędzie informowania o ryzyku” dotyczy przede wszystkim istoty i znaczenia polityki rachunkowości. Ryzyko zostało w tym punkcie potraktowane marginalnie. Przedstawiając zagadnienie rachunkowości kreatywnej Autorka nie wskazuje, która z przedstawionych interpretacji jest Jej zdaniem właściwa. Również w tej części przeważają źródła polskojęzyczne. Opis mechanizmów oszustw, w tym przywołanie powszechnie znanego trójkąta oszustw D. R. Cresseya, powinien być w większym stopniu powiązany z założeniem kontynuacji działalności. Opis Krajowych Standardów Badania został przeprowadzony poprawnie, co ponownie potwierdza kompetencje Autorki w zakresie rewizji finansowej oraz umiejętności interpretacji standardów w tym obszarze. Tę część rozdziału oceniam wysoko, tym bardziej że wprowadza ona wiele pojęć (np. opinia zmodyfikowana/niezmodyfikowana; kluczowe sprawy badania), które są wykorzystywane w kolejnych rozdziałach rozprawy. Również ten rozdział nie został podsumowany.

Rozdział 3 dotyczy założenia kontynuacji działalności. Zbędne jest ponowne przywoływanie definicji rachunkowości (s. 122). Warto byłoby natomiast rozwinąć interpretację założenia kontynuacji działalności z Założeń koncepcyjnych MSR oraz Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1 (s. 123-124). Autorka w zasadzie ogranicza się do przetłumaczenia fragmentów MSR, bez ich szerszej interpretacji. Jest to zagadnienie kluczowe z punktu

widzenia dalszych rozważań. Więcej uwagi Autorka poświęca KSR 14, co należy pochwalić, jednak standard krajowy nie będzie miał zastosowania w jednostkach objętych badaniem empirycznym. Dobrze, że Autorka zwróciła uwagę na wątpliwości interpretacyjne dotyczące „istotnego zmniejszenia zakresu działalności”, o którym mowa w art. 5 ustawy o rachunkowości (oraz w KSR 14). W tym rozdziale (s. 132) Autorka zajmuje stanowisko, zgadzając się z Panią dr Danutą Krzywdą, że wycena w wartości historycznej prowadzi zapewni wierny i rzetelny obraz jednostki w sprawozdaniu finansowym. Kolejna część rozdziału została poświęcona upadłości i restrukturyzacji w ujęciu prawnym i ekonomicznym. Zdaniem recenzenta tytuł punktu 3.2.1 „Prawne uwarunkowania kontynuacji działalności” niewłaściwie komunikuje jego treść. Jak sama wskazuje Autorka, brak kontynuacji działalności nie zawsze musi wiązać się z upadłością jednostki w rozumieniu przepisów prawa upadłościowego. Może on być również następstwem likwidacji czy sprzedaży jednostki lub jej zorganizowanej części, a w określonych przypadkach również jej połączenia, podziału czy zaprzestania istotnej części działalności. Natomiast treść tego punktu ogranicza się do syntetycznego (co jest wystarczające) przedstawienia wytycznych prawa upadłościowego i prawa restrukturyzacyjnego. Relację prawnych aspektów przekształcenia, łączenia i podziału spółek do założenia kontynuacji działalności ujęto w jednym, krótkim akapicie (s. 141). Do pozostałej części rozdziału recenzent nie zgłasza uwag. Warto pochwalić Autorkę za przywołanie wytycznych IASB z 2022 r. (s. 166), co potwierdza znajomość aktualnych standardów i interpretacji wydanych przez wiodące, światowe organizacje zrzeszające księgowych. Również w tym rozdziale nie znajduje się podsumowanie rozważań.

Rozdział 4 rozpoczyna się od powtórzenia celu głównego, celów cząstkowych oraz hipotez badawczych. Według recenzenta wystarczające byłoby odniesienie się do wstępu, w którym te cele i hipotezy zostały przedstawione. Kolejne punkty dotyczą zastosowanej metodyki badań, która została odpowiednio przedstawiona. Zdaniem recenzenta jest ona adekwatna do celu badania i oczekiwanych wniosków. Analizą objęto m. in. sprawozdania z badania 506 podmiotów oraz 1 570 sprawozdań, co z pewnością wymagało pracochłonnego pozyskania oraz przeanalizowania danych. W podrozdziale 4.2. zamieszczono przegląd badań empirycznych z zakresu badania sprawozdań finansowych oraz weryfikacji założenia kontynuacji działalności. Wnioski z tego przeglądu, obejmującego przede wszystkim publikacje angielskojęzyczne, zamieszczono w tabelach 6 – 9, co należy uznać za dobry wstęp do własnych

badań empirycznych Doktorantki. Ze względu na bogactwo literatury w opisywanym obszarze, warto byłoby uzasadnić dobór literatury objętej przeglądem, wskazując wykorzystane bazy danych oraz zastosowane kryteria wyszukiwania. Kolejny podrozdział (4.3) zawiera prezentację i analizę struktury opinii biegłego rewidenta w podziale na opinie niezmodyfikowane oraz zmodyfikowane. Ten podrozdział zasługuje na szczególną uwagę ze względu na: 1) imponującą próbę badawczą, 2) przejrzysty tok wywodu, 3) trafne wnioskowanie, 4) prezentację przykładów opinii zmodyfikowanych. Ciekawych wniosków dostarcza tabela 17, wskazująca na znaczący wzrost liczby opinii niezmodyfikowanych ze zwróceniem uwagi na istotną niepewność co do kontynuacji działalności. Przy przedstawianiu konkretnych przykładów (tabela 20) warto byłoby posługiwać się pewnym schematem, ze szczególnym uwzględnieniem założenia kontynuacji działalności. Doktorantka zwróciła uwagę na ciekawą prawidłowość (s. 214), że firmy audytorskie z Wielkiej Czwórki najrzadziej odmawiały wydania opinii. Warto byłoby spróbować tę prawidłowość uzasadnić. Czy wynika to jedynie z faktu, że mniejsze firmy audytorskie częściej badają podmioty zagrożone upadłością? Rozdział czwarty zawiera podsumowanie.

Rozdział 5 został poświęcony analizie podmiotów notowanych na GPW, które w latach 2011 – 2021 zostały postawione w stan upadłości. Autorka posługuje się pojęciem „zbankrutowały w sensie prawnym bądź w sensie ekonomicznym”, co nie jest określeniem precyzyjnym. Ponadto, jak już wcześniej wspomniano, upadłość nie jest jedynym powodem wskazania braku kontynuacji działalności. Ta kwestia wymagałaby dodatkowego wyjaśnienia. Sposób przeprowadzenia badania oraz wnioskowanie nie budzi większych zastrzeżeń. Informacje ujęte w tabeli 43 „Wyselekcjonowane informacje na temat wybranych spółek zagrożonych upadłością” zawierają opis konkretnych przypadków. Warto było ten przegląd przeprowadzić w sposób metodyczny, określając model biznesu danej jednostki, odnosząc się wprost do założenia kontynuacji działalności oraz oceniając zakres ujawnień (czy szablonowy czy zawierający istotne informacje o jednostce). Dalsza część rozdziału nie nasuwa wątpliwości, a badania należy uznać za wartościowe. Rozdział kończy podsumowanie wniosków, będące właściwą syntezą badań.

Sformułowane uwagi dotyczące publikacji nie umniejszają jej walorów naukowych. Ich celem jest zainspirowanie Autorki do ulepszenia dzieła, które zasługuje na publikację w formie monografii.

Lektura recenzowanej dysertacji skłania do sformułowania następujących pytań:

1. W jaki sposób biegły rewident powinien prawidłowo weryfikować założenie kontynuacji działalności? W jakim stopniu powinien brać pod uwagę zakresu ujawnień oraz informacje niefinansowe?
2. Czy istnieje istotna statystycznie zależność między wynagrodzeniami biegłych rewidentów za badanie a uzyskanymi wynikami w zakresie założenia kontynuacji działalności?
3. Czy opinie biegłego rewidenta można traktować jak system wczesnego ostrzegania przed upadłością czy raczej jako potwierdzenie nieuchronnego zaprzestania tej działalności?
4. Czy część zapisów dotyczących założenia kontynuacji działalności w sprawozdaniach finansowych objętych badaniem miała szablonowy charakter, na przykład związany z konsekwencjami pandemii COVID-19?

3. Ocena strony formalnej rozprawy i stosowanych źródeł

Rozprawa jest przygotowana starannie pod względem językowym i edytorskim. Do zauważonych nielicznych błędów wymagających zwrócenia uwagi przez recenzenta należą:

- s. 36 – brak źródła przy wskazaniu, że historia rewizji finansowej rozpoczęła się około 160 lat temu.
- s. 49 – jest „J. Wielogórska”, powinno być „J. Wielgórska”.
- s. 147 – „katastrofa” to określenie potoczne.
- s. 155 – jest „miedzy”, powinno być „między”.
- s. 172 – jest „badan”, powinno być „badań”,
- s. 176 – „bankrut” to określenie potoczne.
- s. 203 – 204 – Rysunek 39 niepotrzebnie częściowo powieliła treść tabeli 21.
- s. 215 – jest „ilości” powinno być „liczby”.
- s. 217 i kolejne – jest „upadek: powinno być „upadłość”.
- s. 221 – „biegły rewident wyraził opinię negatywną o sprawozdaniu finansowym” – skrót myślowy.
- s. 268 – jest „wartość rynkowa”, powinna być „kapitalizacja”.
- s. 268 – określenie „rozważania ekonometryczne” jest niefortunne.

Przywołane źródła są bogate i zróżnicowane. Dominują publikacje zwarte, przede wszystkim wydane w języku polskim. Na podkreślenie zasługuje przywołanie wybitnych, niestety nieżyjących już twórców polskiej szkoły rachunkowości, takich jak na przykład Prof. Alicja Jaruga, Prof. Elżbieta Burzym, prof. Kazimierz Sawicki czy Prof. Bronisław Micherda.

Autorka odwołuje się również do wielu regulacji rachunkowości oraz do innych aktów prawnych. Warto posługiwać się aktualnymi publikatorami (obecny tekst jednolity ustawy pochodzi z 2023 r., a w przypisach i w spisie literatury jest z 2021 r.).

4. Wnioski końcowe

Recenzent stwierdza, że:

1. rozprawa mgr Iwony Mazur – Maślanki stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Do walorów recenzowanego dzieła należy niewątpliwie jego aktualność, przeprowadzenie niezwykle pracochłonnych badań na dużej próbie badawczej, umiejętność wyciągania logicznych wniosków.
2. Autorka posiada odpowiednio rozwinięty warsztat naukowy w dyscyplinie ekonomia i finanse. Świadczyć może o tym wielość wątków poruszanych w rozprawie, a w konsekwencji jej imponująca objętość.
3. rozprawa potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej mgr Iwony Mazur - Maślanki.

Biorąc pod ww. stwierdzenia recenzent jednoznacznie oświadcza, że **recenzowana rozprawa** w pełni spełnia wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy i może być podstawą ubiegania się o przyznanie stopnia naukowego doktora. Recenzent zwraca się wnioskiem o dopuszczenie mgr Iwony Mazur – Maślanki do publicznej obrony rozprawy doktorskiej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie.

Stanisław Głonko

